ಡಾ|| ಮೃತ್ಯುಂಜಯ ರುಮಾಲೆ*

ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳು : ಒಂದು ಸ್ಥೂಲ ಅಧ್ಯಯನ

ತಟಾಕವರ್ ಧನ ನಿಕ್ಷೇಪೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಥಾಪನಮೇವಚ
ವನವರ್ ದೇವಾಲಯಃ ಕಾವ್ಯವರ್ ಸುತಶ್ಚ ಸ್ವಸ್ತ್ಯಮಾನ್ಯ
ಕಾವರ್-ಬಂಧು ರಹಸ್ಯಂ
ಪೂನಿಮಗ್ರಾಹಾರ ವರಪುತ್ರ ಸಮುನ್ನತಿ ದೇವತಾಲಯೋ
ದಾನ ತಟಾಕ ಸತ್ಕೃತಿ ನಿಧಾನ ಮುಂಬಾ ಶಶಿತಾರ ಕಂಯು
—ಕಾವ್ಯಾವರ ಸಂಭವಮು (೧–೪೬)

ಅಗ್ರಹಾರ, ಪುತ್ರ, ದೇವಾಲಯ, ತಟಾಕ, ನಿಧಿ, ವನ, ಕಾವ್ಯ–ಇವು ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳು. ಸಪ್ತ ಸಂತತಿ ಎಂಬುದೂ ಇವುಗಳಿಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಸರು.

ಈ ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರಾಜರಿಂದ, ಸಮಾಜದ ಗಣ್ಯವರ್ಗದವರಿಂದ, ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಸ್ಥಿತಿವಂತರಿಂದ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಪುಣ್ಯ ವಿಶೇಷ ಫಲದ ಕಾರಣವಾಗಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಂದ ನೆರವೇರಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವು.

ರಾಜರೇ ಅಲ್ಲದೇ ಯಾರೇ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಸಾಧನೆಯೆನಿಸಿದ್ದು ಅಂದಿನವರ ಉಜ್ವಲ ಭವಿಷ್ಯದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೇ, ಪ್ರಾಚೀನರ ಬಹುಮುಖ ಧ್ಯೇಯ ಧೋರಣೆಗಳು ಕರ್ತವ್ಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೂ ಮತ್ತು ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಮುಂದುವರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಅರ್ಥದ 'ಸಂತಾನಗಳು' ಶಬ್ದದ ಬಳಕೆ ಅವರ ಆರೋಗ್ಯಕರ ನಿಲುವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ ಮತ್ತು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಅತಿ ವಿರಳವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೪೬೦ ರಲ್ಲಿದ್ದ ಚಿಕ್ಕ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ತನ್ನ ಧರ್ಮಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ,

ಕೆರೆಯು ಧನ ನಿಕ್ಷೇಪ ವನಗಳು
ಹರನ ಆಲಯ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಥಾಪ್ಯವು
ಪರಮ ಸತ್ಕೃತಿ ಪುತ್ರಮಿಂತಿವು ಸಪ್ತ ಸಂತಾನ
ಧರೆಯೊಳಗೆ ಮಿಗಿಲೆನಿಪ ಧರ್ಮಿಗ
ಗಳಂತು ಮಾಳ್ಪರು ಧರ್ಮಕೀರ್ತಿಯ
ಧರಿಸಿ ಚಿಕ ವೀರೇಶ ಸತ್ಕೃತಿ ಪುತ್ರನಂ ಪಡೆದಾ

–ಎಂದು ಸಾಂದರ್ಭಿಕವಾಗಿ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಾಸನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, 'ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳು' ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆ ಎಲ್ಲೂ ಬಳಕೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ, ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿವಿಧ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಅವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಿನವಲ್ಲಭನ ಕುರಿಕ್ಯಾಲ ಶಾಸನ ಮಹತ್ವದ್ದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಜಿನವಲ್ಲಭ ಎಲ್ಲೂ ಪ್ರಸ್ತುತ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. 'ವಾಗ್ವಧೂವರ ವಲ್ಲಭ'ನಾದ ಇವನು ಸ್ವತಃ ಕವಿ[1] ಜೊತೆಗೆ ಕೆರೆ, ಬನ, ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ದಾನಿಶ್ರೇಷ್ಠ. ಅರಿಕೇಸರಿ ಪಂಪನಿಗೆ ದತ್ತಿ ನೀಡಿದ ಅಗ್ರಹಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಕಾಳಜಿ

* ಕನ್ನಡ ಉಪನ್ಯಾಸಕರು, ವಿಜಯನಗರ ಕಾಲೇಜ್, ಹೊಸಪೇಟೆ–೫೮೩೨೦೧

1 ಮಾರ್ಗ ೧, ಡಾ|| ಎಂ. ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಪುಟ. ೬೭

ವಹಿಸಿದಾತ. ಸಧ್ಯದ ಶಾಸನ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಮುಖ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ.

೧) ಪಂಪನು ಕನ್ನಡದ ಆದಿ ಕವಿ. ತಾನು ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯವನ್ನು ಬರೆದುದಕ್ಕೆ ತನಗೆ ಅರಿಕೇಸರಿ 'ಧರ್ಮಪುರ' ಎಂಬ ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಂತೆ ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಜಿನವಲ್ಲಭನ ಕುರಿಕ್ಯಾಲ ಶಾಸನವು ಅದನ್ನು 'ದ್ವಿಜಾವಸಥ ಗ್ರಾಮ' (ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಊರು) ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

೨) ಜಿನವಲ್ಲಭ ತನ್ನ ಅಣ್ಣ ಪಂಪನ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಆತನ ಬಿರುದಾದ 'ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವ' ಎಂಬ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದನ್ನು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೩) 'ಮದನ ವಿಲಾಸ'ವೆಂಬ ಬನ ಮಾಡಿಸಿದ್ದು ಶಾಸನೋಕ್ತವಿದೆ.

೪) ಜೊತೆಗೆ 'ತ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕ ಬಸದಿ' ಎಂಬ ಬಸದಿಯನ್ನು ಜಿನವಲ್ಲಭ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಜಿನವಲ್ಲಭ ಮಾಡಿಸಿದ ಸ್ಮಾರಕಗಳ ಪಟ್ಟಿಯೇ ನಮಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತದೆ.

"....ಜಿನವಲ್ಲಭಂ ಸಬ್ಬಿನಾಡ ನಟ್ಟ ನಡುವಣ ಧರ್ಮಪುರದುತ್ತರ ದಿಗ್ಭಾಗದ ವೃಷಭ ಗಿರಿಯೆಂಬನಾದಿ ಸಂಸಿದ್ಧ ತೀರ್ಥದ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಶಾಭಾಗದೀ ಸಿದ್ಧ ಶಿಲೆಯೊಳ್ತಮ್ಮ ಕುಲದೈವಮಾದ್ಯಂತ ಜಿನಬಿಂಬಗಳುಮಂ ಚಕ್ರೇಶ್ವರಿಯುಮಂ ಪೆಱವು ಜಿನಪ್ರತಿಮೆಗಳುಮಂ ತ್ರಿಭುವನ ತಿಲಕಮೆಂಬ ಬಸದಿಯುಮಂ ಕವಿತಾಗುಣಾರ್ಣವಮೆಂಬ ಕೆಱೆಯುಮಂ ಮದನವಿಳಾಸಮೆಂಬ ಬನಮುಮಂ ಮಾಡಿಸಿದಂ."[2]

ಇಲ್ಲಿ ಪಂಪ ಸ್ವತಃ ರಾಜಾಶ್ರಿತ ಕವಿಯಾಗಿ, ಆಶ್ರಯದಾತ ಅರಿಕೇಸರಿಯಿಂದ ಅಗ್ರಹಾರವನ್ನು, ತಮ್ಮ ಜಿನವಲ್ಲಭನಿಂದ ಕೆರೆ, ಬನ ಪಡೆದವನಾಗಿ ಮತ್ತು ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜಿನವಲ್ಲಭನಿಂದ ಜಿನ ಬಸದಿಯ ನಿರ್ಮಾಣವೂ ಆಗಿ ಹಲವು ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನು ಪಡೆದವನಾಗಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಅರಿಕೇಸರಿಯ ಸಂಗದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಪಂಪ ಆರ್ಥಿಕ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದ ಎನ್ನಬಹುದಾದರೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ನಿಧಿ' ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದಾದರೆ 'ಪುತ್ರ' ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪಂಪ ಎಲ್ಲಾ ಸೌಕರ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದವನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ ಮೊದಲ ಕವಿ ಎಂದು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಕರೆಯಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಏಳು ಕಾರ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಹಂಚಿ ಹೋಗಿರುವುದು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಕಡಿತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ, ಆಂಧ್ರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಸಂತಾನ ದಾನಗಳು ಏಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನಡೆದಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ-ಶಾಸನಗಳು ಸಪ್ತಸಂತಾನಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಕನ್ನಡಿಗರು ಆ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ 'ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳ' ಕಲ್ಪನೆ ಇತ್ತೋ ಇದ್ದಿಲ್ಲವೋ ಎಂಬುದು ಬಹುಶಃ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಂಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕನ್ನಡಿಗರಲ್ಲಿ ರಾಜರು, ಸಮಾಜದ ಗಣ್ಯರು, ಸಾರ್ವಜನಿಕರು ಎಂದು ಮೂರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ತರಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೭ರ ಕೃಷ್ಣಾ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಗನ್ನವರಮು ತಾಲೂಕಿನ ಎನಮಲಕುದುರು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಭೀಮಣ್ಣನು ಹಾಕಿಸಿದ ತೆಲುಗು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಂಥ ಉಲ್ಲೇಖವನ್ನು ಡಾ॥ ಎಸ್. ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.[3] ಆಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಂಥ ಸಾಮೂಹಿಕ ಪುಣ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸದ್ಗತಿ ಮತ್ತು ಕೀರ್ತಿ ಸಂಪಾದನೆಗಾಗಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತೆಲುಗು ಕಾವ್ಯಗಳ ಪೀಠಿಕಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರಲ್ಲೂ ಮನುಚರಿತಮು—

---

2 ಹೊಸತು ಹೊಸತು, ಡಾ॥ ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ಪುಟ ೧೦೯, ಉಧೃತ

3 ಸಾಧನೆ (೯-೪). ಪುಟ ೧೬

ಸಪ್ತ ಸಂತಾನ ಮುಲಲೋ ಬ್ರಶಸ್ತಿ ಗಾಂಡಿ
ಖಿಲಮು ನಾಕುಂಡು ನದಿ ಧಾತ್ರಿ ಗೃತಿಯ ಕಾನ
ಕೃತಿ ರಚಿಂ ಪುಮು ಮಾತು ಶಿರಿಕ್ಷ ಕುಸುಮ
ಪೇಶಲ ಸುಧಾಮ ಯೋಕ್ಕುಲ ಬೆದ್ದನಾರ್ಯ
(ಮನುಚರಿತಮು)

(ಬೆದ್ದನಾರ್ಯನೇ, ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದು ನಾಶ ಪಡೆಯದೇ ಇರುವುದು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಕೃತಿ ಪಾತ್ರ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿರಿಕ್ಷ, ಕುಸುಮ, ಪೇಶಲ, ಸುಧಾಮ, ಮುಕ್ಕಿಗಳಿಂದ ಒಂದು ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸು)

ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಲ್ಲೇ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನೆಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ರಾಜರುಗಳು ಈ ಮಾತನ್ನು ಬಹುಶಃ ಹೆಚ್ಚು ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳ ಸಮಗ್ರತೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಇಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಯಾಗಿರುವ ಕಾರಣವಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಸಕ್ತಿ-ಅಭಿರುಚಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡುವುದು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಪ್ರಬಂಧದ ಮತ್ತೊಂದು ಉದ್ದೇಶ.

ಸಾಮೂಹಿಕ ಪುಣ್ಯಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಕನ್ನಡದ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ನಾಗಾರ್ಜುನ ಪಂಡಿತನ ಶಾಸನ (ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. ೧೧೨೫) ವು–

ಕೆರೆ ಬಾವಿ ಬಸದಿ ದೇಗುಲ
ಮರವಂಟಿಗೆ ಸತ್ರವೆಂಬ ಧರ್ಮಮುನಿತುಂ
ನೆರೆದುವು ಮುಗುಂದ ಮೂವ
ತ್ತರ ವಿಧು ಚಾವುಂಡರಾಯ ನಿಂದಂ ಜಗದೊಳ್

ಎಂದು ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ಬಸದಿ, ದೇಗುಲ, ಅರವಟ್ಟಿಗೆ, ಸತ್ರಗಳ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರ ಅಮಾತ್ಯನ ಶಾಸನವು–

'...ಕೆರೆಯಂ ಕಟ್ಟಿಸು ಬಾವಿಯಂ ಸವೆಸು ದೇವಾಗಾರಮಂ ಮಾಡಿಸಜ್ಜಿರೆಯೊಳ್ಸಿಲ್ಕಿದನಾಥರಂ ಬಿಡಿಸು ಮಿತ್ರಗ್ಗಿಂಬು ಕೆಯು ನಂಬಿದವರ್ಗ್ಗೆರೆ ವೆಟ್ಟಾಗಿರು ಶಿಷ್ಟರಂ ಪೊರೆಯೆನು ತ್ತಿಂತೆಲ್ಲಮಂ ..."

ಎಂದು ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ದೇವಾಲಯ, ಅನಾಥರ ಬಿಡುಗಡೆ, ಸ್ನೇಹ, ಆಶ್ರಯ, ಶಿಷ್ಟರರಕ್ಷಣೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ಕರ್ತವ್ಯಗಳ ಪಟ್ಟಿಗಳನ್ನೇ ನೀಡುತ್ತವೆ.

ಈ ಎರಡೂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಿರುವ ಪುಣ್ಯ ಕಾರ್ಯಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವೆನಿಸಿದ್ದವು.

ಪಂಪ ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯದಲ್ಲೂ (೨–೯೭ವ)

'ಆಗಿ ತಾವಾದಿ ಗರ್ಭೇಶ್ವರರಪ್ಪುದರಿಂ ತಳರ್ದೆಡೆಯೆಡೆಯ ಮರಂಗಳ ತೊರೆಗಳ ಬಾಡಂಗಳ ಪೆಸರ್ಗಳ ಬೆಸಗೊಳುತ್ತಂ ಮಹಾ ಗ್ರಹಾರಂಗಳ ಮಹಾಜನಗಳ ಕೊಟ್ಟ ಪೊನ್ನ ಜನ್ನವಿರಂಗಳು ಮಸವರ ಪರಕೆಯುಮಂ ಕೈಕೊಳ್ಳುತ್ತವರ್ಗೆ ಬಾಧೆಯಾಗದಂತು ಕಾಪಂ ನಿಯಮಿಸುತ್ತಂ....'

ಅಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೊಡೆದ ಕೆರೆಗವಳಿದಾಯ ತನಕ್ಕಂ ಧನಮನಿತ್ತು ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರಂಗಳಂ ಮಾಡಿಸುತ್ತಂ ಬಂದು'–ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ಪಾಂಡವರ ರಾಜೋಚಿತ ಪ್ರಯಾಣದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ರಾಜವರ್ಗ ಮಾಡ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳ ವಿವಿಧ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಶಾಸನ ಗಳನ್ನು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಕೆರೆ : ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆರೆಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿರುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಕದಂಬರ ಕಾಲದಷ್ಟು ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕದಂಬರು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ತಟಾಕ ನಿರ್ಮಾಣವನ್ನು ಅತಿ ಮಹತ್ವದ ಪೌರಹಿತ್ಯ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದರು[4] ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಮಾಜದ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟು

4 ಬನವಾಸಿಯ ಕದಂಬರು, ಪುಟ ೪೯

ಕೊಂಡು ಆರ್ಥಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟುವುದರ ಮೂಲಕ ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಆರ್ಥಿಕ ನಿಯಂತ್ರಣ ಹೊಂದಿದ್ದ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದುಡಿಮೆಗಾರರಲ್ಲಿ ಈ ಕೆರೆಗಳು ಪೂಜನೀಯುವೆನಿಸಿವೆ. ಸ್ಥಿತಿವಂತರು ಈ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜನ್ಮಸಾರ್ಥಕ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆರೆಗಳು ವ್ಯವಸಾಯೋತ್ಪನ್ನ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳಾಗಿ, ನೀರಿನ ಸೌಲಭ್ಯವನ್ನೊದಗಿಸುವ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗಿ. ಕೆರೆ ನಿಮಿತ್ತ ಸುಂಕ. ತೆರಿಗೆ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಇದರಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಆದಾಯ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ ಬಹುಪಯೋಗಿ ಎನಿಸಿದ್ದವು.

"ಸತ್ತವನ ಪ್ರೇತವು ಬಹಳ ಬಾಯಾರಿಕೆಯಿಂದ ಬಳಲುವುದೆಂದೂ ತಟಾಕ ನಿರ್ಮಾಣ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಅದರ ಬಾಯಾರಿಕೆ ಹಿಂಗುವುದೆಂದೂ ಅಂದಿನ ಜನರು ನಂಬಿರುವುದರಿಂದ"[5] ಹಿಂದಿನ ಜನ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಿಕತೆಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಪ್ರಯೋಗಶೀಲತೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ, "ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಕಟ್ಟಿಸಿದ ಕೆರೆಯಲ್ಲಿ ಹಸುಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಪಕ್ಷಿಗಳು, ಮನುಷ್ಯರು. ನೀರನ್ನು ಕುಡಿದು ತೃಪ್ತರಾಗುವರೋ ಅವರು ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗದ ಫಲವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ,"[6] ಎಂದೂ ನಂಬಿದ್ದರು.

ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ಸ್ತರದವರನ್ನು ಕುರಿತ ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಬಿದಿಯೊಜಿಯು ಎಂಬಾತನು ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀವೀರನೊಳಂಬನು 'ನೊಳಂಬ ದೊಡ್ಡ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಅವನಿಗೆ ಕಡಗ ವಿಡುತ್ತಾನೆ.[7] ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೭ರ ಶಿಗ್ಗಾವಿ ತಾಲೂಕಿನ ಹೊಟ್ಟೂರು ಶಾಸನವು ಕೇಶಿಗಾವುಂಡನೆಂಬಾತ ಉದಕ, ಅನ್ನ, ಗೋವು, ಭೂಮಿ, ವಿದ್ಯಾ, ಕನ್ಯಾ ಮೊದಲಾದ ದಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಬಗ್ಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತವಾದ 'ಉದಕ'ವು ಕೆರೆ, ಕಾಲುವೆ, ಬಾವಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವೇ ಆಗಿರಬೇಕು.[8] ಎಕ್ಕಲ ಶೆಟ್ಟಿ ಎಕ್ಕ ಸಮುದ್ರ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ೪೦ ಕಂಬ ಜಮೀನನ್ನು ಆತ 'ಕೆರೆ ಕೊಡುಗೆ'ಯಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದ.[9] ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಎಂಬುವನು ಕೆರೆಗೆ ದಕ್ಷಿಣದ ತೂಬನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಆ ಕೆರೆಯ ಸಮೀಪ ೧೦ ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯನ್ನು ಆತನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತು.[10] ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿ ನೊಕ್ಕಯ್ಯನೆಂಬುವನು ಪಟ್ಟಣಸ್ವಾಮಿ ಕೆರೆ ಎಂದು ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ.[11] ರಟ್ಟರ ಸಾಮಂತ ಎಚಿಯಮ್ಮನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ 'ರಟ್ಟಸಮುದ್ರ' ಎಂಬ ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ.[12] ಚಿಲ್ಲುಕ ಭಟಾರ ಎಂಬ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶೈವ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಐದು ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆಂದು ಒಂದು ಶಾಸನ ಹೇಳುತ್ತದೆ.[13] ಇವು ವ್ಯಕ್ತಿ ನಿರ್ಮಿತ ಕೆರೆಗಳೆನಿಸಿದರೆ, ಧಾರವಾಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನರಗುಂದದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಂದ ಒಂದು ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣಗೊಂಡಿದ್ದು[14] ಊರಿನ ಜನ ಒಗ್ಗಟ್ಟಾಗಿ ಕೆರೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಚಾವುಂಡಯ್ಯನೆಂಬಾತ ಮಾಡಿಸಿದ ಕೆರೆಗೆ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಆ ಊರಿನ ಮಹಾರಾಜರು ಪಾಲಿಸುವರು.[15] ಈ ಶಾಸನ ಕೆರೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ

---

5 ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ ೪೫೨

6 ಅದೇ., ಪುಟ ೪೫೨

7 SII, IX, I, 17, C. 900 AD

8 EI. Vol. 16. p. 83, ಉದ್ಧೃತ, ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತಿ, ೨೩-೩,೪

9 MAR. 1928, ನಂ. ೧೯, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೨೭

10 EC. 5, 180. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೦೫

11 EC. VIII, 58, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೨

12 BKI, I, i, 74, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೪೦

13 EC. XII, Si 9, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೨

14 IA. XII, ಪುಟ ೨೨೨

15 BKI, I, ii, 151 ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೨

ಸಾರ್ವಜನಿಕ–ರಾಜರ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಕೆರೆಯು ಊರುಊರುಗಳ ನಡುವೆ ಅವಲಂಬನೆ–ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಶಾಸನ ಈ ನಿಯಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಒಂದು ಊರಿನ ಕೆರೆಯ ನೀರನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಊರಿನವರು ಬಳಸಬೇಕಾದರೆ ನಾಡಿನ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಭುಗಾವುಂಡಗಳ ಅನುಮತಿ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗಿತ್ತು.'[16] ಹಿರಿಯ ದಂಡನಾಯಕ ಗಂಗಪ್ಪಯ್ಯ ಕನ್ನೇಗಾಲ ಕದನದಲ್ಲಿ ಜಯಗಳಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಗಂಗಸಮುದ್ರ ಕಟ್ಟಿಸಿ ದೇವರಿಗೆ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು,[17] ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೆರೆ ಸ್ವಾಮಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯ ಕಾಣಿಕೆ ನೀಡುವ ಮೌಲ್ಯನಿಷ್ಠವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಅದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ,

ಎರಡನೇ ಬಲ್ಲಾಳನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊನ್ನಪೂರ ಗೌಡನೆಂಬವನು ತನ್ನ ತಾಯಿ ಮಾಚಿಯಕ್ಕನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾಚ ಸಮುದ್ರ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ.[18] ಸೀಯಣ್ಣನೆಂಬುವನು ದೊಡ್ಡ ಕೆರೆಯೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಕ್ಕಾಗಿ ಪೆರಿಯನಾಡಿನ ನಿವಾಸಿಗಳಿಂದ ೬ ಖಂಡುಗ ಗದ್ದೆಯನ್ನು 'ಕಟ್ಟುಕೊಡುಗೆ'ಯಾಗಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.[19]

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕವಿಯಾಗಿ ಹೆಸರು ಮಾಡಿದ ಕೆರೆಯ ಪದ್ಮರಸ ವಿಭೂತಿ ತಳಿದು ಕೆರೆ ಕಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾಗಿ ಕಾವ್ಯೋಕ್ತ ವಿಷಯವೊಂದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ರಟ್ಟಕವಿ ತನ್ನ ರಟ್ಟಮತದಲ್ಲಿ ಕೆರೆ, ತೊರೆ, ಬಾವಿ ಮತ್ತು ಕೊಳಗಳು ನೀರಾವರಿಯ ಮೂಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ಕೆರೆಯಂ ಕಂಡು ಕಳವೆಯಂ ಬಿತ್ತುವಂತೆ'–ಎಂದು ಧರ್ಮಾಮೃತದಲ್ಲಿ ನಯಸೇನ ಸಾಂದರ್ಭಿಕವಾಗಿ ಕೆರೆಯ ಮಹತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಚಟ್ಟಲದೇವಿ ಎಂಬಾಕೆ 'ಧರ್ಮಂ ಪ್ರಾಣೇವ ಚಿಂತಯೇತ್' ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ ಕೆರೆ, ಬಸದಿ, ದೇಗುಲ, ಅರವಂಟಿಗೆ, ತೀರ್ಥ, ಛತ್ರ, ಅರವೆ (=ತೋಪು) ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು ಶಾಸನ[20] ಹೇಳುತ್ತದೆ. ದ್ವಾರಸಮುದ್ರದ ಪಟ್ಟಣ ಶೆಟ್ಟಿಯಾದ ಹೊಯ್ಸಳ ಶೆಟ್ಟಿಯ ಹೆಂಡತಿ ದೇವಿಯಕ್ಕ ಕತ್ತರಿಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಜಿನಾಲಯ ಮಾಡಿಸಿದಾಗ ನೊಳಂಬ ಶೆಟ್ಟಿಯು ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಹನಹಳ್ಳಿಯನ್ನು, ದಾನಶಾಲೆಯನ್ನು ಎರಡು ಗಾಣಗಳನ್ನೂ ಕೆರೆಯನ್ನೂ ದತ್ತಿ ಬಿಟ್ಟನಂತೆ.[21]

ಹೊಯ್ಸಳ ರಾಣಿ ಶಾಂತಲೆ ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದಲ್ಲಿ 'ಸವತಿ ಗಂಧವಾರಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಬಸದಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದು ಕೆರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಆ ಬಸದಿಗೆ ದತ್ತಿ ಬಿಡುತ್ತಾಳೆ.[22]

ಶ್ರೀಕರಣಾಧಿಕಾರಿ ವಿಶ್ವನಾಥನು ನಿರಗುಂದ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ವೀರನರಸಿಂಹಪುರ ಅಗ್ರಹಾರ ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಕೆರೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ.[23] ಮಹಾಪ್ರಧಾನ ಕೇಶಿರಾಜ ಚಮೂಪತಿಯ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಕೇಶವಪುರ ಅಗ್ರಹಾರದ ಜೊತೆಗೆ ಕೇಶವಸಮುದ್ರ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮುದ್ರ ಕೆರೆಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದವು.[24]

ವನ : ಪ್ರಕೃತಿ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಕೇವಲ ಕರ್ತವ್ಯವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅದು ಒಂದು ಧರ್ಮದ ಕಾರ್ಯವೇ ಆಗಿತ್ತು. ವೇದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಮನುಷ್ಯ

---

16 EC, VIII-86-359, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೯
17 EC, 2, 558, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೪೫
18 EC, 5, 96, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೧೪
19 MAR, 1919, ಪುಟ ೩೨, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೩೪೦
20 EC, VI, 36, ಕ್ರಿ.ಶ. ೭೪೬
21 EC, VI, 3
22 EC, II, 162
23 EC, 5, 203, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೨೩
24 EC, 5, 244, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨೧೦

ಪೂಜ್ಯನೀಯ ಸ್ಥಾನ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವರ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಮೂಲಕ ಮನುಕುಲದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯೂ ಆಗುವ ಪಾರಸ್ಪರಿಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕ್ರಮೇಣ ಈ ಅರಣ್ಯ, ತೋಟ, ಕೃಷಿ, ನಾಗರಿಕ ಸಮಾಜದ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆಗೆ ಸಾಧನವಾಗತೊಡಗಿದಂತೆ ಅವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಲ್ಲಿ ವನ. ಹೂದೋಟವೂ ಒಂದಾಗಿರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ.

"ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಬಯಲು ಗಳಾಗುತ್ತಿವೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿಯೂ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೀಸಲಾಗಿಡುತ್ತಿದ್ದು, ಅರಣ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅರಣ್ಯಗಳು ನಾಶವಾಗದಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಜನರಿಗೆ ನಿತ್ಯ ಬಳಕೆಗೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಉರುವಲು ಕಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಗಿಡಗಳನ್ನೂ ಅರಣ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವನಮೃಗಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಆವಾಸ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಂತಾಗಿತ್ತು."[25] ದೇಶಾದ್ಯಂತ ಅಡವಿಗಳನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೃಷ್ಣದೇವರಾಯನ ರಾಜನೀತಿಶಾಸ್ತ್ರ ಆಮುಕ್ತಮಾಲ್ಯದಾ (iv–೨೫೬) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ವನ ಬೆಳೆಸುವುದು ಬಹುಶಃ ವನದುರ್ಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲೂ ಶುಕ್ರನೀತಿಯು 'ದಟ್ಟವಾದ ಅರಣ್ಯ, ಮುಳ್ಳು, ಮರಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರತಕ್ಕ'ದೆಂದು ವನದುರ್ಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಕುದಗೋಡ ದುರ್ಗದ ಪ್ರಾಬಲ್ಯಕ್ಕೆ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ನಿಸರ್ಗ ಸಂಪತ್ತು ಪೂರಕವಾಗಿದೆ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕುರುಗೋಡಿನ ಶಾಸನವೊಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[26]

ವಿಹಾರಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಈ ವನಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ವಿಜಯನಗರ ಕೆಳದಿ ಅರಸರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕರಿಗೆ ಮತ್ತು ರಾಜರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಉದ್ಯಾನಗಳಿದ್ದವು. ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜರ ಉದ್ಯಾನಗಳಿಗೆ ಪ್ರಜೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು.[27] ಇಕ್ಕೇರಿ ಅರಮನೆಗೆ ಸಮೀಪ ರಾಜರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಒಂದು ಉದ್ಯಾನವಿತ್ತು.[28] ಕೆಳದಿ ಹಿರಿಯ ವೆಂಕಟಪ್ಪನಾಯಕನು ಆನಂದಪುರದ ಸಮೀಪ 'ಚಂಪಕ ಸರಸಿ' ಎಂಬ ಸರೋವರ ಮತ್ತು ಉದ್ಯಾನವನ್ನು, ಸಾಗರದ ಮಹಾಗಣಪತಿ ದೇವಾಲಯದ ಸಮೀಪ ಚಂದನವನ (ಚಂದ್ರ ಮಾವಿನ ಕೊಪ್ಪಲು)ವನ್ನೂ ಕೆಳದಿ ಅರಮನೆಗೆ ಸಮೀಪ 'ಸಂಪಕಟ್ಟೆ' ಎಂಬ ಕೆರೆ ಮತ್ತು ಮಾವಿನ ತೋಟವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದನು.[29] "ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೯೯ರಲ್ಲಿ ಹಂಪೆಯಲ್ಲಿದ್ದ 'ದೇವದೋಟ'ವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ್ದು ಬಹುಶಃ 'ವಿರೂಪಾಕ್ಷ ತೀರ್ಥ'ದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಕುರುಗೋಡಿನ ದೊರೆಗಳು ನೇಮಿಸಿದ್ದ ನಾಯಕ ಪಾಳೇಗಾರ ಮನೆತನದವರು"[30] ಎಂದು ಡಾ॥ ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರು ಊಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೧ರ ಶಾಸನವು ನಾಣಿಮಯ್ಯ ಎಂಬಾತನು ತನ್ನ 'ಅರವೆ'ಯಲ್ಲಿ ಅರವಟ್ಟಿಗೆಯನ್ನಿಟ್ಟಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[31] ಕ್ರಿ.ಶ. ೩ನೇ ಶತಮಾನದ ಬನವಾಸಿ ನಾಗರಕಲ್ಲಿನ ಪ್ರಾಕೃತ ಶಾಸನವು 'ಸಿವಖಡನಾಗಸಿರಿ' ಎಂಬುವಳು ನಾಗಪ್ರತಿಮೆ, ಕೆರೆ ಹಾಗೂ ವಿಹಾರಗಳನ್ನು ಧರ್ಮಾರ್ಥವಾಗಿ ದಾನ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.[32]

ಅಶೋಕನು ರಸ್ತೆ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮರಗಳನ್ನು ನೆಡಿಸಿದನೆಂಬುದು ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಾರ ವರ್ಗದವರಿಗೆ ಮಾದರಿ ಎನಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಅಸಹಜವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

---

25 ಹರತಿಸಿರಿ, ಪುಟ ೪೩೭

26 SII, Vol. 9

27 ಉದ್ಧೃತ. ಇತಿಹಾಸ ದರ್ಶನ ೬, ಪುಟ ೧೪೩

28 ಅದೇ., ಪುಟ ೧೪೪

29 ಅಲ್ಲೇ.,

30 ಹೊಸತು ಹೊಸತು, ಪುಟ ೩೧೫

31 BKI, I-ii, 196

32 EI, XXXIV, 38, ಪುಟ ೨೩೯

ದೇವಾಲಯ : ನಾಗರಿಕ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಬದುಕಿಗೆ ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ದೇವಾಲಯಗಳು ವಿಶೇಷ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸಿವೆ. ದೇವಾಲಯವು ಶ್ರದ್ಧೆ-ನಿಷ್ಠೆ ಯಂಥ ಭಾವುಕತೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಅದು ಮಠವಾಗಿ ಧರ್ಮ ಬೋಧನೆಯನ್ನು, ವಿದ್ಯಾ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು, ಹಬ್ಬಹರಿದಿನ, ಪೂಜೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಆಚರಣೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕತೆ ಯನ್ನೂ, ನ್ಯಾಯಾಲಯವಾಗಿ ಕಾನೂನನ್ನೂ, ವೈದ್ಯ ಶಾಲೆಯೂ (ತಮಿಳು ನಾಡಿನಲ್ಲೂ ಇಂಥ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿದೆ.) ಆಗಿ ಆರೋಗ್ಯವರ್ಧನೆಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಯಾಗಿತ್ತು. ದೇವಾಲಯಗಳು ಕೇವಲ ಉಳ್ಳವರ ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿರದೆ ಅಂದಿನ ಜನಗಳ ಮನೋಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ವೇದಿಕೆಯೂ ಆಗಿತ್ತು. "ನಗರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ಸರ್ವತೋಮುಖ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ದೇವ ಸ್ಥಾನವು ವಹಿಸಿದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದಿತು. ದೇವಸ್ಥಾನವು ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉದ್ಯೋಗ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು ಎಷ್ಟೋ ಜನರಿಗೆ ಉದ್ಯೋಗ ದೊರಕಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಿತು. ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಿತು. ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ಬಿಟ್ಟ ಭೂಮಿ ಯನ್ನು ಯೋಗ್ಯ ರೀತಿಯಿಂದ ರೈತರಿಗೆ ಸಾಲವನ್ನು ಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದ್ದಿತು."[33] ಇದು ದೇವಸ್ಥಾನಗಳ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪಾತ್ರದ ಸಮಗ್ರ ಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ.

ಹೆಬ್ಬೆಯನಾಯಕನೆಂಬುವನಿಗೆ ದೇವಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಒದಗಿ ಬಂದ ಪ್ರಚೋದನೆಯ ಸಂದರ್ಭ ವನ್ನು ಒಂದು ಶಾಸನವು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಅವನು ಯಾವುದೋ ಕಥಾಗೋಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸಿ ಧರ್ಮ ಶ್ರವಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. "ಎಲ್ಲ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಗೂ ಪುಣ್ಯವೇ ಮೊದಲು. ಎಲ್ಲ ಪುಣ್ಯಕ್ಕೂ ಈಶ್ವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯೇ ಮೊತ್ತಮೊದಲು. ಆ ಪುಣ್ಯದ ಬಳಿವಿಡಿದು ಎಲ್ಲ ಪುಣ್ಯ ಗಳೂ ಬರುತ್ತವೆ. ವ್ಯಕ್ತಿ ಯಾವ ದೇವತೆಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುವನೋ, ಆ ದೇವತೆಗೆ ಅವನ ಹೆಸರು ಬರುತ್ತದೆ. ಈಶ್ವರನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಅವನು ಈಶ್ವರನೇ ಆಗುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ದೇವರಿಗೆ ಅವನ ಹೆಸರೇ ರೂಢವಾಗುವುದರ ಮೂಲಕ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳ ಬಹುದು. ಮರ. ಇಟ್ಟಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಶಿಲೆ ಯಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಹೆಚ್ಚು ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ...."[34] ಭಕ್ತಿ ಭಾವದಿಂದ ಹೆಬ್ಬೇಶ್ವರನನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ. ಶಿಲೆಯಲ್ಲಿ ದೇವಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂಥ ದೇವಾಲಯಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ಶಾಸನಗಳು 'ವಿದ್ಯಾ ಮನ್ನರ ಮನೆ'[35], 'ರಂಗಭೋಗದ ವಿದ್ಯಾವಂತರು'[36] ಎಂದು ಕರೆದಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತ ಶಿಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ದಂತೆ ದೇವಾಲಯಗಳು ಪ್ರತಿಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. ೧೫೦೦ರ ಶಾಸನ ಒಂದು ದೇವಾಲಯ. 'ಮಹಾಮುನಿಗಳ ವಾಸಸ್ಥಾನ'ವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.[37]

ಅಗ್ರಹಾರ : "ಅಗ್ರಹಾರವೆಂದರೆ ಶ್ರೋತ್ರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಸ್ಥಳ ಅಥವಾ ಊರು"[38] ಎಂದರ್ಥ. "ಕದಂಬರ ಅನೇಕ ತಾಮ್ರಪಟಗಳು ವೈದಿಕರಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ."[39] "ಕದಂಬರಾಜ ಶ್ರೀ ವೀರ ಸೋಮ ಭೂಮಿಪತಿಯು ಮೂರುಹಳ್ಳಿಗಳೊಡಗೂಡಿದ ಕೆಲ್ಲಿಗುಂಡ ಎಂಬ ಗ್ರಾಮದ ಸರ್ವಸ್ವಾಮ್ಯವನ್ನು

---

33 ಹರತಿಸಿರಿ, ಪುಟ ೪೩೬

34 KI, (i) 25, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೮೬, ಉದ್ಧೃತ, ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪುಟ ೧೭೬-೧೭೭

35 EC, 6, ೧೬೧, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೬೩

36 ಅದೇ., ೧೨೪, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೩೩

37 EC, VII, 263, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೦೦

38 ಶಬ್ದವಿಹಾರ, ಡಿ.ಎಲ್.ಎನ್. ಪುಟ ೫೫-೬೧

39 EC, V, 245, ಕ್ರಿ.ಶ. ೪೨೦

ಎಪ್ಪತ್ತಾರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾನೆ."[40] ಇದು ರಾಜಮನೆತನದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ದತ್ತಿ ಅಗ್ರಹಾರವಾದರೆ, "ತಮ್ಮ ಊರು ವಿದ್ವಾಂಸರ ನೆಲೆ ವೀಡಾಗಬೇಕೆಂದು ಆ ಊರಿನ ಜನರು ಸೇರಿ ವಿದ್ವಾಂಸ ನಾದವನಿಗೆ ದತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿ"[41] ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೮೦ರ ಒಂದು ಶಾಸನ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. "ವಿಷ್ಣುವರ್ಧನ ಹೊಯ್ಸಳನು ತನ್ನ ತಮ್ಮ ಉದಯಾದಿತ್ಯನೃಪನ 'ಪರೋಕ್ಷ ವಿನಯ'ಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲ್ಲಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಊರನ್ನು ಅಗ್ರಹಾರವಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಅದನ್ನು ಹದಿನೆಂಟು ವೃತ್ತಿ ಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಧಾರಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ"[42] ಕೊಡುವುದನ್ನು ಹೇಳುವ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೩ರ ಶಾಸನವು ಅಗ್ರಹಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಒಂದು ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆ. ಅಗ್ರಹಾರದ ದತ್ತಿಕಾರ್ಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ಸ್ತರದವರಿಂದ ನೆರ ವೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು 'ವಿದ್ಯಾವಂತಿಕೆ'ಯನ್ನು ಜೀವಂತವಾಗಿಟ್ಟ ದ್ದಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಪುತ್ರ : ಸಂವೈಧಾನಿಕ ರಾಜತ್ವದಿಂದ ಆನು ವಂಶಿಕ ರಾಜತ್ವಕ್ಕೆ ರಾಜತ್ವದ ವಿಕಾಸವಾಗತೊಡಗಿದಂತೆ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ಸ್ಥಾನಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜ ತನ್ನ ಮಗ ಅಥವಾ ತನ್ನ ವಂಶದ ಯೋಗ್ಯನೊಬ್ಬನನ್ನು ಆರಿಸುವುದು ಮೊದ ಲಾಯಿತು. "ಮೊದ ಮೊದಲು ಆರ್ಯರು....ಹೊರಗಿನ ಶತ್ರುಗಳ ಭಯ ತಗ್ಗಿದ ಮೇಲೆ ರಾಜತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತಃಕಲಹಗಳು ತಲೆದೋರಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಜಗಳವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಂಶ ಪಾರಂಪರ್ಯವಾದ ರಾಜತ್ವ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿರಬೇಕು."[43] ಎಂಬ ವೇದದ ಮಾತೂ ಮತ್ತು "....ಕಾಲಕ್ರಮೇಣ ಭರತ, ಕುರು-ಪಾಂಚಾಲ, ಕಾಶಿ ಮುಂತಾದ ರಾಜವಂಶ ದವರು ಪ್ರಬಲರಾಗಿ ರಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತ ಬಂದು ದರಿಂದ ರಾಜಪದವಿ ವಂಶಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಂದಿತು."[44] ಎಂಬ ರಾಮಾಯಣದ ಮಾತುಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿಯಾಗಬಹುದಾದ ಮಗನ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷ ಆಸ್ಥೆ ತೋರುವುದು ಮೊದಲಾಯಿತು.

ಹಿರಿಯ ಮಗನು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ತಂದೆಯು ತನ್ನ ಪಿತೃಗಳ ಋಣದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುವನೆಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿ (೯-೧೦೬) ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡದ ಒಂದು ಶಾಸನವು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪೂರಕವಾಗಿ 'ತಂದೆ ಮಾಡಿದ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡು ಬರುವವನು ಗಂಡು ಮಗನೇ'[45] ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ 'ರಾಜನಿಗೆ ಪುತ್ರೋತ್ಸವವಾದಾಗ ಆ ಸಂತೋಷದ ಕುರುಹಾಗಿ ಸೆರೆಮನೆಯ ಅನೇಕ ಬಂಧಿ ಗಳನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು, ಎಂದು ಅಜಿತ ಪುರಾಣವು (೪-೭) ಈ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ 'ಭೂನಾಯಕರಂ ಬಿಡಿಸೆ ಬಿಟ್ಟ ಬಹುಬಂದಿಯಂ। ಪಲವಗ್ರಹಾರಮಂ ಕುಡೆ ಪಡೆವ ಪಾರ್ವರಿ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಮತ್ತೊಂದು ಶಾಸನವು 'ರಾತ್ರಿಗೆ ಚಂದ್ರನು ದೀಪಕ, ಪ್ರಾತಃಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೂರ್ಯನು ದೀಪಕ. ಮೂರೂ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಧರ್ಮವು ದೀಪಕ. ಕುಲಕ್ಕೆ ಸುಪುತ್ರನು ದೀಪಕ,"[46] ಎಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ತನ್ನ ಒಡೆಯನಿಗೆ ಪುತ್ರ ಸಂತಾನವಾಗಲಿ ಎಂದು ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು, ಆ ಹರಕೆ ಈಡೇರದಿದ್ದಾಗ ತಮ್ಮನ್ನು ಆತ್ಮಬಲಿಗೆ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ನಮಗೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ.

ಉದಾ : "ಅರಸಿಗೆ ಗಂಡು ಮಗನಾಗಲಿ ಎಂಬ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು 'ಆಕಟೆ' ಎಂಬುವನು ಶಿರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕೊಂಡ ವಿಷಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೯೧ರ ಹೆಚ್ಚೆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿದೆ."[47]

---

40 EC, VII, 117, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೦೮
41 BKI. I-i, 45, ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೮೦
42 EC, V 10?, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೨೩
43 ಕ.ಅ.ಸಂ.ಮ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ ೧, ಪು. ೧೧೫
44 ರಾಮಾಯಣ, ಅಯೋಧ್ಯಾ ಪರ್ವ ೨-೧೯, ೨೦
45 EC, VII, 287, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೦೨೨
46 EC, VI. 94, ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೬೦
47 EC, VII, 476, ಕ್ರಿ.ಶ. ೯೯೧

"ಮಹಾ ಸಾಮಂತ ಪೊಪ್ಪರಸನ ರಾಣಿ ಮಾಯಾ ದೇವಿ ಗಂಡು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಕೊಂಡಸಬಾವಿಯ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಹರಕೆ ಹೊತ್ತು ದೇಕೆಯ ನಾಯಕ ಸಿಡಿಲೆ ಕೊಟ್ಟುದ್ದನ್ನು ಒಂದು ಶಾಸನ ಹೇಳುತ್ತದೆ."[48]

ಪುತ್ರ ಅಥವಾ ರಾಜನ ನಂತರ ಬರುವ ಉತ್ತರಾಧಿಕಾರಿ ಕೇವಲ ರಾಜನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಗನಾಗಿರದೆ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಮಗನಾಗಿದ್ದ ಎಂಬ ಭಾವವೆ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರಿಗಿತ್ತು.

ಸಾಹಿತ್ಯ : ಯಾವುದೇ ನಾಡಿನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಾಶ್ರಯದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಮತ್ತು ಬಹುಭಾಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜಾಶ್ರಯದ ಪಾತ್ರವು ಮಹತ್ವಪೂರ್ಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿಂಗಡಣೆಯಲ್ಲಿ 'ರಾಜಾಶ್ರಯ', 'ರಾಜಸತ್ತೆ'ಗಳು ಒಂದು ಮಾನದಂಡವಾಗಿರುವುದು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾದುದು.

ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ಕಾವ್ಯ ರಚನೆಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಮೌಲಿಕವಾದುದು ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. "ತಾನು ಬರೆವುದಲ್ಲದೆ ಬರೆಯುವವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ನೀಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಗ್ರಂಥೋತ್ಪಾದನೆ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಉತ್ಪಾದನೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಎಂದು ನಮ್ಮ ರಾಜ ವರ್ಗ ಭಾವಿಸಿದ್ದುದು ತುಂಬಾ ಬೆಲೆಯುಳ್ಳ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ."[49]

ಒಂದು ನಾಡಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಮರ್ಥ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅರಮನೆಯ ಸ್ನೇಹ-ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಕರ್ತವ್ಯದ ಕಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದದ್ದು ರಾಜನ ಪ್ರಣಾಳಿಕೆಯ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಗಿದೆ.

ನಿಧಿ : ನಿಧಿ ಸಂಗ್ರಹ ಬಹುಶಃ ಅತಿವೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೋ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೋ ನಾಡು ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಗೊಂಡಾಗ ಆರ್ಥಿಕ ನೆರವಿಗೆ ಈ ಧನ ನಿಕ್ಷೇಪ ಆಪದ್ಬಾಂಧವನಂತೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ರಾಜ್ಯದ ಯಾವುದೇ ದುರ್ಭರ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಈ ನಿಧಿ ತುಂಬ ಬಲ್ಲುದಾಗಿತ್ತು. ರಾಜ್ಯದ ಸಪ್ತಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕೋಶ ಮತ್ತು ಸಪ್ತ ಸಂತಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ನಿಧಿ ಒಂದೇ ಆಗಿರಬೇಕು.

ಧರ್ಮನಿಧಿ ಎಂಬುದು ಸತ್ರ, ವಿದ್ಯೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಾಜಿಕ, ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಯೋಜನೆಗಳಿಗೆ ರಾಜ ಬೊಕ್ಕಸದಿಂದ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಧನ ರೂಪದ ನಿಧಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ದೇವಾಲಯ-ಅಗ್ರಹಾರಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ದಾನ ದತ್ತಿಗಳಂಥ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಒಳಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಮೀಸಲಿದ್ದ ಧನವೇ ಈ ನಿಧಿಯಾಗಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ಇದು ತೆರಿಗೆ-ಕರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹವಾಗುತ್ತಿರಬೇಕು.

ಒಟ್ಟಾರೆಯಾಗಿ ಸಪ್ತಸಂತಾನಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ರಾಜರ, ಪ್ರಾಚೀನರ ಮುಂದಿಟ್ಟು ನೋಡಿದಾಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಜರೇ ಕವಿಗಳಾಗಿ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೇವಾ ಧುರಂಧರಾಗಿರುವುದು ; ರಾಜ ಮಾಡಬಹುದಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಆಸಕ್ತಿವಹಿಸಿ ಮಾಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಪ್ತಸಂತಾನಗಳು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಅವೆಲ್ಲವುಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ಅವಲಂಬಿತವಾಗಿ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಕಳೆ ನೀಡಿವೆ.

48 MAR, 1914-15, ಪುಟ ೩೨

49 ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಪಾದನೆ, ಡಾ॥ ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಪುಟ ೩.